

УДК 349.2

Світлана Скакун,

аспірант кафедри трудового права

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТАЖУВАННЯ НАУКОВИХ І НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

У статті досліджені особливостей стажування наукових і науково-педагогічних працівників, а також сформульовані пропозиції, спрямовані на вдосконалення чинного законодавства у сфері регулювання стажування даних суб'єктів.

Ключові слова: стажування, науково-педагогічні працівники, підвищення кваліфікації.

Постановка проблеми. Якість освіти набуває все більшого значення в забезпеченні конкурентоспроможності на ринку праці, адже саме від якості людських ресурсів залежить рівень розвитку країни та її економічна конкурентоспроможність.

Ще К.А. Тимирязев писав, що цивілізовані народи вже усвідомлюють, що запорука успіху в світовому змаганні полягає не лише в золоті та в залізі, навіть не в одній праці орача в полі, робітника в майстерні, але і в плідній творчій думці вченого [1, с. 72].

Відповідно до Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року одним із перспективних завдань щодо розвитку післядипломної освіти є розроблення стандартів післядипломної педагогічної освіти, зорієнтованих на модернізацію системи перепідготовки, підвищення кваліфікації та стажування педагогічних, науково-педагогічних працівників і керівників навчальних закладів [2].

Нові вимоги до вищої освіти в умовах її реформування, до якості роботи наукових та науково-педагогічних працівників зумовлюють необхідність постійного розвитку та удосконалення набутих умінь та знань. Стажування як спосіб професійної підготовки осіб, що перебувають у трудових відносинах, забезпечує не лише поглиблення раніше набутої компетентності у межах професійної діяльності працівника, а й закріплення практичного досвіду.

Метою статті є проведення аналізу правового регулювання проходження стажування наукових і науково-педагогічних працівників.

Стан дослідження. Питання стажування наукових і науково-педагогічних працівників розглядалося в працях таких науковців, як Р.І. Коваленко, Н.М. Мирончук, В. Мороз,

О.М. Ярошенко тощо. Водночас залишається чимало нез'ясованих питань, які стосуються особливостей проходження стажування науковими і науково-педагогічними працівниками.

Виклад основного матеріалу. Стажування для зазначених осіб було запроваджено у 1987 році. Саме тоді постановою ЦК КПРС та Ради Міністрів СРСР було встановлено стажування педагогічних працівників, які працювали та викладали у вищих навчальних закладах, строком до 1 року з відривом від основного місця роботи. Таке стажування вважалось однією з форм підвищення їхньої кваліфікації [3]. Основною його метою була практична підготовка викладачів насамперед із профільюючих дисциплін, ознайомлення їх із новітніми технологіями, перспективами розвитку й організації виробництва, економікою, сучасним обладнанням; оволодіння математичними методами наукових досліджень, моделюванням виробничих процесів тощо, вироблення конкретних пропозицій щодо вдосконалення навчального процесу, впровадження в практику навчання передових досягнень науки, техніки і виробництва, надання практичної допомоги підприємствам, організаціям та науковим установам [4, с. 145].

На думку І.В. Рикової, стажування наукових та науково-педагогічних працівників є найбільш ефективною моделлю професійної підготовки, що максимально забезпечує облік їхнього суб'єктивного досвіду та є самостійним видом додаткової професійної освіти, що забезпечує цілеспрямоване оволодіння і розвиток нових або коригування вже наявних професійних компетенцій [5].

Чинне законодавство України передбачає два види стажування наукових і науково-педагогічних працівників: стажування за кордоном і в Україні. Кожне з них має певні особливості.

Так, процес підвищення кваліфікації та стажування педагогічних та науково-педагогічних працівників в Україні регулюється Положенням про підвищення кваліфікації та стажування педагогічних і науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів, затвердженим наказом Міністерства освіти та науки, молоді та спорту України від 24.01.2013 № 48 [6]. Цим документом детально визначено порядок підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів I-IV рівнів акредитації (далі – ВНЗ) незалежно від форм власності та підпорядкування, а також окремо унормовано порядок проходження стажування вищезазначених осіб як однієї з форм підвищення кваліфікації.

Підвищення кваліфікації (у т. ч. стажування) має відбуватися не рідше ніж 1 раз на 5 років. Ми погоджуємося з думкою В. Мороза, який зазначає, що стажування педагогічних і науково-педагогічних працівників ВНЗ не повинно прив'язуватись до часового критерію. Основним індикатором, що свідчить про необхідність організації навчання того чи іншого працівника, має стати рівень викладання предмета за фахом, який відповідає державному стандарту якості освіти, або (та) результат оцінювання кафедрою щорічно звіту конкретної особи про підсумки виконання умов контракту [7, с. 108].

Стажування педагогічних та науково-педагогічних працівників здійснюється на підставі договорів, що укладаються між ВНЗ-замовником та закладом-виконавцем. Процедура стажування відбувається за індивідуальним навчальним планом, що розробляється структурним підрозділом, який здійснює навчання, і затверджується керівником ВНЗ за місцем проходження стажування. Цей план містить інформацію про мету, завдання, строк, зміст стажування та очікувані результати.

До переходу навчальних закладів на Європейську систему переведення і накопичення кредитів строк стажування викладачів обчислювався місяцями та міг становити від 1 до 10 місяців залежно від складності індивідуального плану стажування та досвіду практичної роботи. Нині строк стажування обчислюється кредитами ECTS або національними кредитами і не може перевищувати 32 національних кредитів (48 кредитів ECTS). Цікаво, що чинним законодавством не встановлено мінімальну тривалість стажування, а встановлюється лише його максимальний строк. Тому тривалість стажування може бути різною та залежить від мети та завдання, погодженого з керівником закла-

ду-виконавця і визначеного індивідуальним планом стажиста. На нашу думку, все ж слід встановити мінімальний строк проходження стажування, аби уникнути ризику неякісного його проходження, оскільки воно може тривати й один день.

Деякі ВНЗ затвердили власні положення про підвищення кваліфікації наукових працівників, які встановлюють мінімальну тривалість стажування. Критерієм визначення мінімального строку є форма його проведення. Так, у Положенні про підвищення кваліфікації та стажування науково-педагогічних працівників Національного університету «Львівська політехніка» передбачено, що термін стажування науково-педагогічних працівників визначається з урахуванням обсягу годин навчальної програми, її мети та завдання за погодженням із керівником закладу-виконавця і повинен становити для стажування з відривом від основного місця роботи не менше 1 місяця, без відриву від основного місця роботи – не менше 2 місяців [8].

Після проходження стажування заклад-виконавець на свій розсуд визначає форму підсумкового контролю відповідно до навчальної програми стажування.

Працівникам, які пройшли стажування, видається документ про післядипломну освіту. Після його отримання наукові та науково-педагогічні працівники повинні протягом двох тижнів скласти звіт про стажування, який розглядається або заслуховується на засіданні структурного підрозділу закладу-замовника. На цьому засіданні вирішується питання про затвердження або відхилення звіту, надаються рекомендації та/або висновки.

Результати стажування враховуються під час проходження чергової атестації педагогічних, науково-педагогічних працівників.

Особливості стажування наукових та науково-педагогічних працівників за кордоном встановлюються Положенням про навчання студентів та стажування (наукове стажування) аспірантів, ад'юнктів і докторантів, наукових і науково-педагогічних працівників у провідних вищих навчальних закладах та наукових установах за кордоном [9, с. 127]. Цей вид стажування є актуальним для працівників ВНЗ, які мають намір отримати вченні звання.

У 2016 році Міністерство освіти та науки України змінило порядок присвоєння вчених знань. Так, одним із основних критеріїв оцінки науково-педагогічної та наукової діяльності для здобувачів вчених звань (професора, доцента, старшого дослідника) є проходження стажування у ВНЗ, науковій (або науково-технічній) установі в країні, яка входить до Організації економічного співро-

бітництва та розвитку та/або Європейського Союзу [10, с. 167].

Фінансування витрат, пов'язаних зі стажуванням за кордоном, може здійснюватися за рахунок: коштів наукової установи (ВНЗ), що направляє особу на навчання та стажування; коштів, передбачених у державному бюджеті за відповідною програмою; грантів; коштів сторони, що приймає; інших джерел, не заборонених законодавством.

Направлення на стажування за кордон за бюджетні кошти можливо лише після проходження конкурсу, який оголошується щороку Міністерством освіти і науки України. Він проводиться з урахуванням переліку пріоритетних напрямів освіти і науки, а також переліку провідних навчальних закладів та наукових установ за кордоном. Відбір на стажування за кордон здійснюється конкурсною комісією, яка утворюється Міністерством освіти і науки України. Участь у конкурсі можуть взяти лише громадяни України, які навчаються за денною формою навчання або працюють за основним місцем роботи у державних ВНЗ III-IV рівнів акредитації [11].

Пропозиції стосовно осіб, які претендують на проходження стажування за рахунок бюджетних коштів, подаються ВНЗ та науковими установами до конкурсної комісії, що утворюється МОН. Рішення про результати конкурсного відбору приймається Комісією на закритому засіданні простою більшістю голосів членів Комісії шляхом відкритого голосування, про що складається відповідний протокол [12, с. 103].

Обов'язковою умовою направлення на стажування за кордон аспіранта, ад'ютанта, докторанта чи науково-педагогічного працівника є укладення договору про направлення на стажування до закордонного навчального закладу або наукової установи. Примірний договір про направлення на стажування зазначених осіб затверджений Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України [13].

Порівнюючи ці два види стажування, М.І. Кляп доходить висновку, що стажування в інших навчальних закладах в межах однієї держави має формальний характер, оскільки викладач складає індивідуальний план стажування, затверджує його на відповідній кафедрі й отримує довідку, яка підтверджує виконання програми стажування в повному обсязі, а отже, успішне підвищення кваліфікації. Проте стажування за кордоном могло б зробити цю форму підвищення кваліфікації ефективною та дієвою у плані розвитку професійного складника діяльності викладача вищої школи у контексті інтернаціоналізації [14, с. 49].

Звичайно, занурення в інше культурне та освітнє середовище суттєво змінює освітню і культурну парадигму особи. Проте не варто применшувати потенціал стажування у вітчизняних ВНЗ. По-перше, воно є більш доступним із фінансового боку. По-друге, працівник може навіть не припиняти виконання своїх трудових обов'язків за місцем основної роботи. По-третє, форми підвищення кваліфікації, визначені Законом України «Про освіту» (навчання за освітньою програмою, стажування, участь у сертифікаційних програмах, тренінгах, семінарах, семінарах-практикумах, семінарах-нарадах, семінарах-тренінгах, вебінарах, майстер-класах тощо), дозволяють врахувати індивідуальні можливості ВНЗ щодо підвищення кваліфікації своїх працівників. Не варто також забувати про право вибору кожного на освіту і применшувати можливості державних закладів освіти, що мають ліцензію на підвищення кваліфікації або проводять освітню діяльність за акредитованою освітньою програмою.

Висновки.

Бурхливий розвиток інформаційного суспільства та швидке «старіння» професійних знань змушує науковців постійно розвиватись і вдосконалювати свої знання різними способами, одним з яких є стажування. Воно поєднує в собі декілька елементів, а саме: освоєння теоретичного матеріалу та можливості його втілення у практичну діяльність. Стажування наукових та науково-педагогічних працівників відбувається за процедурою, чітко визначеною законодавством України, проте потребує удосконалення з урахуванням вимог сучасної освіти. Доцільно змінити періодичність проходження стажування, не обмежуючись часовими критеріями. Також варто встановити мінімальні строки проходження стажування студентів, аспірантів, ад'ютантів, докторантів, наукових та науково-педагогічних працівників для підвищення якості навчального процесу, пов'язаного зі здобуттям кваліфікації.

Список використаних джерел:

1. Тимирязев К. А. Наука и демократия. Москва, 1963. 500 с.
2. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року: Указ Президента України від 25.06.2013 № 344/2013. Офіційний вісник Президента України. 2013. № 17. Ст. 31.
3. О мерах по улучшению подготовки и использования научно-педагогических и научных кадров: Постановление ЦК КПСС и Совета Министров СССР от 13.03.1987 № 327. URL:

http://www.libussr.ru/doc_ussr/usr_13860.htm (дата звернення 09.12.2018).

4. Гейхман В. Л., Митиль Т. П. Высшая школа: правовые вопросы: справочник / под ред. В. А. Северцева. Киев, 1990. 368 с.

5. Рыкова И. В. Стажировка как персонализированная модель профессиональной подготовки педагогических кадров. URL: <https://cyberleninka.ru/article/v/stazhirovka-kak-personifitsirovannaya-model-professionalnoy-peregopodgotovki-pedagogicheskikh-kadrov> (дата звернення 09.12.2018).

6. Положення про підвищення кваліфікації та стажування педагогічних і науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів: затв. наказом Міністерства освіти та науки, молоді та спорту України від 24.01.2013 № 48. Офіційний вісник України. 2013. № 28. С. 328.

7. Мороз В. Механізм організації підвищення кваліфікації науково – педагогічних працівників як об'єкт державного управління якості освіти. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2014. № 3. С. 107–113.

8. Положення про підвищення кваліфікації та стажування науково-педагогічних працівників Національного університету «Львівського політехніка». URL: <http://www.lp.edu.ua/polozhennya-pro-pidvyshchennya-kvalifikaciy> (дата звернення 09.12.2018).

9. Питання навчання студентів та стажування (наукового стажування) аспірантів, ад'юнктів і докторантів, наукових і науково-педагогічних працівників у провідних вищих навчальних закладах та наукових установах за кордоном: Постанова Кабінету Міністрів України від 13.04.2011 № 411. Офіційний вісник України. 2011. № 28. С. 127.

10. Про затвердження порядку присвоєння вчених звань науковим та науково-педагогічним працівникам: наказ Міністерства освіти і науки України від 14.01.2016 № 13. Офіційний вісник України. 2016. № 17. С. 167.

11. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для навчання, стажування, підвищення кваліфікації студентів, аспірантів, наукових та науково-педагогічних працівників за кордоном: Постанова Кабінету Міністрів України від 16.05.2011 № 546. Офіційний вісник України. 2011. № 39. С. 211.

12. Про затвердження положення про конкурсну комісію по відбору на навчання студентів та стажування аспірантів, наукових і науково-педагогічних працівників у провідних вищих навчальних закладах та наукових установах за кордоном: наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 10.05.2011 № 426. Офіційний вісник України. 2011. № 40. С. 103.

13. Про затвердження Примірного договору про направлення на навчання студентів, стажування аспірантів та наукових і науково-педагогічних працівників у провідних вищих навчальних закладах та наукових установах за кордоном вищими навчальними закладами III-IV рівнів акредитації: наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 27.09.2011 № 1121 URL: <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/ru/v1121736-11> (дата звернення 09.12.2018).

14. Кляп М. І. Підвищення педагогічної майстерності викладача ВНЗ у контексті інтернаціоналізації вищої школи України. Наук. часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Сер. 16. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики: зб. наук. праць. Вип. 25(35). Київ, 2015. С. 47–52.

В статті проаналізовані особливості стажировки наукових і науково-педагогічних працівників, а також сформульовані пропозиції, нацеленные на усовершенствование законодательства в сфере регулирования процедуры стажировки данных субъектов.

Ключевые слова: стажировка, научные и научно-педагогические работники, повышение квалификации.

The article focuses on the features of the internship of the research and educational personnel, and some proposals are formulated to improve the current legislation in the field regulation of the internship procedure.

Key words: internship, scientific and scientific-pedagogical workers, advanced training.